

INTERPELLATION TILL STATSRÅD

Från Riksdagsförvaltningen
2015-03-19
Besvaras senast
2015-04-09

Till justitie- och migrationsminister Morgan Johansson (S)

2014/15:415 Ändring i offentlighets- och sekretesslagens och polisdatalagens bestämmelser

Hemlig säkerhetstjänst har syftet att inom lagens ramar på olika sätt skydda rikets säkerhet. I totalitära stater är lagarna inte demokratiskt förankrade i egentlig mening, och en totalitär stat har heller inget egentligt intresse av att låta folkets vilja och synpunkter komma fram.

Tvärtom utgör folks viljeyttringar och synpunkter om de riktar sig som kritik emot det totalitära styret en direkt fara för diktaturens fortbestånd och måste således bekämpas. Detta gör att både rättsväsendet i allmänhet, och den hemliga polisen i synnerhet, arbetar med antidemokratiska metoder i sådana samhällen.

Flagranta exempel på sådan verksamhet av folkligt förtryck med hjälp av hemlig polisiär aktivitet var det som Gestapo bedrev under 1930–1940-talen i Nazityskland och, från inledningen av det kalla kriget fram till kommunismens fall i dåvarande Östtyskland 1989, av Ministeriet för statssäkerhet, mer känt som Stasi.

Efter Stasis nedläggning 1989 öppnades de stora delar av dess arkiv som då fortfarande fanns tillgängliga. Här framkom skrämmande läsning om hur den hemliga säkerhetstjänsten infiltrerat folket genom infiltratörer som rekryterat med omänskliga hot inom de trängsta arbets-, vänskaps- och familjekretsarna. De närmaste arbetskamraterna, vännerna, älskande, barn mot föräldrar eller vice versa tvingades med de mest implicita och samtidigt brutala och omänskliga metoder av Stasi att bli svurna fiender till sina nära och kära genom att ofrivilligt bli simpla angivare och tjallare för den totalitära statens räkning.

Men Stasis verksamhet begränsade sig inte bara till Östtyskland utan härjade i en lång rad andra länder, inte minst i Sverige. Den svenska säkerhetspolisen har tillgång till ett hemligstämplat material som berör personer som varit inblandade i Stasis verksamhet i vårt land. Detta är således i princip inte tillgängligt för någon utomstående att ta del av, med hänvisning dels till rikets säkerhet, dels till att enskilda personer skulle tänkas exponeras för fara och obehag om deras namn identifieras i samband med att sådana handlingar görs tillgängliga för utomstående. Detta är begripligt.

Men i motsats till detta motiv för strikt sekretess står allmänhetens intresse av

att få veta vad som förevarit av Stasiaktiviteter i vårt land, som kanske också berör dem personligen på ett sätt som de inte är medvetna om eller, i värsta fall, är inblandade i som angivare och därmed möjliga som delaktiga i kriminell verksamhet som rör misstanke om brott mot mänskligheten.

Runt om i världen pågår arbete med att dokumentera brott mot mänskligheten begångna av totalitära regimer. Sverige är naturligtvis också förpliktat att delta aktivt i detta arbete – inte minst sedan Europaparlamentet sedan den 2 april 2009 antog en resolution (RCB6-0165/2009) om Europas samvete och totalitära ideologier där man bland annat framhåller att ”tillgången till handlingar av personlig betydelse eller för vetenskaplig forskning fortfarande är orimligt begränsad i vissa medlemsstater 20 år efter det att de totalitära kommunistregimerna i Central- och Östeuropa föll. Parlamentet uppmanar samtliga medlemsstater att göra en verklig kraftanstängning för att öppna arkiv, däribland dem som tillhörde de tidigare säkerhets- och underrättelsetjänsterna.”

Min tolkning av detta är att även svenska forskare måste ges bättre möjligheter än i dag att ta del av detta hemligstämplade material för att på vetenskaplig grund analysera vad Stasiaktiviteterna inneburit och medfört för nu levande människor i vårt land.

De sekretessbestämmelser som då reglerar detta i första hand torde vara aktuella för uppgifterna i de svenska Stasiarkiven är utrikessekretess, sekretess till skydd främst för intresset av att förebygga eller beivra brott samt vissa bestämmelser om sekretess till skydd för enskilda. Så kallad utrikessekretess gäller enligt 15 kap. 1 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400; OSL) för uppgifter som rör Sveriges förbindelser med en annan stat eller som i övrigt gäller en annan stat, mellanfolklig organisation, myndighet, medborgare eller juridisk person i en annan stat eller en statslös person, om det kan antas att det stör Sveriges mellanfolkliga förbindelser eller på något annat sätt skadar landet om uppgiften röjs.

Sekretess gäller vidare enligt 18 kap. 1 § OSL för uppgifter som hänför sig till bland annat förundersökning i brottmål eller till en angelägenhet som avser användning av tvångsmedel i brottmål eller i annan verksamhet för att förebygga brott, om det kan antas att syftet med beslutade eller förutsedda åtgärder motverkas eller den framtida verksamheten skadas om uppgiften röjs.

Sekretess gäller vidare för uppgifter som hänför sig till bland annat underrättelseverksamhet enligt 3 § polisdatalagen (1998:622) eller Säkerhetspolisens verksamhet i övrigt för att förebygga eller avslöja brott mot rikets säkerhet eller förebygga terroristbrott enligt 2 § lagen (2003:148) om straff för terroristbrott, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att syftet med beslutade eller förutsedda åtgärder motverkas eller den framtida verksamheten skadas (18 kap. 2 § första stycket OSL). Med underrättelseverksamhet avses i detta sammanhang sådan polisverksamhet som består i att samla, bearbeta och analysera information för att klarlägga om brottslig verksamhet har utövats eller kan komma att utövas och som inte utgör förundersökning. I likhet med förundersökningssekretessen följer sekretessen i dessa fall med en uppgift som lämnas till en annan myndighet. I motsats till förundersökningssekretessen gäller dock sekretessen med ett så kallat omvänt skaderekvisit, det vill säga att utgångspunkten är att uppgifterna är hemliga. Vidare gäller sekretessen som huvudregel under längre tid, nämligen i högst 70 år. Sekretessen gäller dock inte för uppgifter som hänför sig till verksamhet hos Säkerhetspolisen och som har förts in i en allmän handling före 1949.

Det finns emellertid inga aktuella bestämmelser i OSL som särskilt tar sikte på forskares möjligheter att ta del av sekretessbelagda uppgifter. Forskares möjligheter bedöms i stället med utgångspunkt i de generella bestämmelserna i lagen, det vill säga att huvudprincipen är en sekretess för sådana uppgifter som sträcker sig 70 år tillbaka i tiden. Denna tid förefaller orimligt lång för att exempelvis nu levande personers vittnesbörd om sakförhållanden kring Stasiverksamhet i Sverige under efterkrigstiden till dess att Östtyskland upplöstes på bästa sätt kan garanteras kunna komma forskningen till del.

En översyn av huvudregeln om 70 års sekretess för uppgifter i OSL och polisdatalagen bör därför enligt mitt förmenande göras med utgångspunkten att en generell kortare tid av sekretess kanske är möjlig som standard. Detta för att forskare inte ska riskera att förlora alltför många ovärderliga vittnesmål om möjliga brott som begåtts mot mänskligheten – vittnesmål som annars riskerar att följa med vittnena i graven med en alltför lång generell tid av sekretess, så som gäller i dag.

Det anordnades bland annat ett seminarium på detta tema i Sveriges riksdag den 15 maj 2013 där forskare och riksdagsledamöter deltog i en paneldebatt. I egenskap av socialdemokrat och ordförande för justitieutskottet deltog då ledamoten Morgan Johansson. När det gällde frågan om en översyn av

sekretessregler för hemliga arkiv, och då inte minst aktuella tidslängder för sekretessens giltighet visavi behov för forskare att på ett rimligt sätt kunna ta del av sådant material för en oberoende granskning av möjliga brott mot mänskligheten, öppnade ledamoten Johansson för en översyn av om inte dessa långa tider kunde kortas i demokratins och de mänskliga rättigheternas tjänst.

Min fråga till justitie- och migrationsminister Morgan Johansson blir därför om han nu i egenskap av ansvarig minister är beredd att ta initiativ till en sådan översyn av aktuellt regelverk.

Jag undrar också om ministern avser att vidta några åtgärder för att vi i Sverige i övrigt ska tillgodose Europaparlamentets resolution från 2009 om att underlätta i medlemsstaterna att dokumentera brott mot mänskligheten begångna av totalitära regimer.

.....

Finn Bengtsson (M)

Överlämnas enligt uppdrag

Lisa Gunnfors